

Teachers' Views about Retirement and Pre-retirement Training*

Hülya ŞAHİN**

Abdullah SELVİTOPU***

ABSTRACT. The aim of this study was to find out teachers' views about retirement, their needs in the post-retirement period, their readiness levels for retirement and to identify their opinions about pre-retirement training programme. Twenty-two teachers near retirement or deserved-retirement-but-not-retired participated in this study. Data were collected by a semi-structured interview form. In data analysis process, content analysis method was used. Results showed that some teachers perceived retirement as an opportunity and a new start, but some others thought of it as an ending in their lives. Most teachers had no plans for retirement. Teachers who had plans planned to spend more time with their family, start up a business, or take part in social projects. Economic needs are the most important ones in the post-retirement period. Most teachers liked the idea of pre-retirement training program and were willing to participate.

Key Words: Retirement, retirement planning programme, teacher.

SUMMARY

Purpose and significance: In recent years, population is getting older and older day by day. As a result, the percentage of old and retired people in the whole population is getting higher. In their study, Tansel and Hoşgör (2010) estimated that in 2050, the percentage of old people will be %17,3. Now, it is % 6,7. Therefore, it is important to take some action beforehand to make those people's retirement phase more active, more prolific and happier. So the main purpose of this study is to find out the teachers' views about retirement, their needs of post-retirement process and readiness levels for retirement and also to determine their opinions about pre-retirement training programme.

Methods: The study group consisted of twenty-two teachers who are near retirement or deserved retirement but not retired. Teachers' views about retirement, their needs in the post-retirement process and readiness levels for retirement, were found out by conducting a semi-structured interview form. Based on the related literature, interview questions were prepared by the researchers. Teachers' responses to interviews were evaluated by two independent raters. Similarities and differences between the ratings were separated into some categories and discussed.

Results: Results showed that some teachers perceive the retirement as an opportunity and a new start but some others think about it as an end in their life. Most teachers have no plans for retirement. Teachers, who have plans, planned to spend more time with their family, to settle a business or to take part in social projects. Economic needs are the most important ones in the post-retirement period. Most teachers liked the idea of pre-retirement training programme and willing to participate it.

Discussion and Conclusion: In general, results showed that most teachers are unprepared for their retirement. They also have no plans for that period of life and they do not know what to do. Some studies showed that getting prepared, by making some plans, for retirement is very important for a successful retirement transition (Anderson and Weber, 1993; Sharpley and Layton, 1998; Rosenkoetter and Garris, 2001). People, who are not prepared for their retirement, may face some adaptation problems. In terms of post-retirement needs, the most important thing for them is economic ones. But they are not aware of other needs like psychosocial and physical ones. So, it may be better to make these people become conscious about retirement phase as a whole. Pre-retirement training programme aims to help people to be aware of advantages and disadvantages of retirement period. And also, it aims to help people to diminish the negative effects of retirement. To conclude, pre-retirement training programme may be useful for those people who have no plans and are unready for retirement.

* This article has been presented 20th National Education Sciences Congress, 2011.

** Assist. Prof. Dr. Mehmet Akif Ersoy University, Education Faculty, e-mail: hsahin@gmail.com

*** Afyonkarahisar Technical and Industrial Vocational High School, English Teacher e-mail: apox24@hotmail.com

Öğretmenlerin Emeklilik Dönemine ve Emekliliğe Hazırlık Eğitimine İlişkin Görüşleri[†]

Hülya ŞAHİN**

Abdullah SELVİTOPU***

ÖZ. Bu çalışmanın amacı, emekliliği yaklaşmış veya hali hazırda emekli olabilecek öğretmenlerin, emekliliğe bakışlarını, emekliliğe hazırlık durumlarını, emeklilik sonrası ihtiyaçlarını belirlemek ve “emekliliğe hazırlık eğitimi”ne ilişkin görüşlerini ortaya çıkarmaktır. Veriler, yarı yapılandırılmış görüşme formu ile toplanmıştır. Görüşme formları emekliliği yaklaşmış ya da emekliliği hak etmiş 22 öğretmene uygulanmıştır. Veri analizinde içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Sonuçlar, öğretmenlerin emekliliği; bir fırsat, başlangıç, bitiş, kendine ve aileye vakit ayırma ve muhasebe dönemi olarak gördüğünü göstermiştir. Öğretmenlerin çoğunluğunun emeklilik dönemine ilişkin herhangi bir plan ve hazırlıkları olmadığı görülmüştür. Planı olanlar ise bunları; kendine ve aileye vakit ayırma, iş kurma ve sosyal sorumluluk projelerine katılma olarak ifade etmiştir. Emekliliğe ilişkin ihtiyaçlar konusunda finansal ihtiyaçlar ön plandadır. Öğretmenler, “Emekliliğe hazırlık eğitimi programı”na ilişkin olumlu görüş bildirmişlerdir. Öğretmenlerin çoğu, emekliliğe hazırlık eğitimi programına katılabileceklerini, böyle bir eğitimin emeklilik dönemlerini kolaylaştırabileceğini ifade etmiştir.

Anahtar Sözcükler: Emeklilik, emekliliğe hazırlık eğitimi programı, öğretmen.

GİRİŞ

İnsanlar, yıllarını belli alanlarda beceri geliştirmek için harcarlar, iş hayatına atılır ve yoğun bir iş temposundan sonra aktif çalışma hayatının sonlandığı emeklilik dönemini yaşarlar. Pek çok kişinin, emeklilik dönemine hazırlıklı olmadığı söylenebilir. Bu durum emekliliğin, daima bir tür sorun ya da sorunlar dönemi olarak algılanmasından kaynaklanmaktadır (Harte, 1972). Çünkü bu dönemde kişiler finansal, psiko-sosyal ve fiziksel yönden büyük değişimler geçirir (Blakeley ve Ribeiro, 2008). Emeklilikte, bireylerin finansal yönden gelir kaybına uğradıkları bilinmektedir. Bu dönemde maaşta büyük azalmalar görülür ve dolayısıyla bireyler alıştıkları yaşam standartlarını emekli maaşı ile oranlı olarak düşürmek zorunda kalırlar (Başaran, 2008). Emekli olunan günden itibaren, aylık gelirin düşmesi, yaşam standardının değişmesi ve maddi sıkıntı yaşama ihtimali her birey için kaçınılmaz bir risktir.

Emeklilik dönemi, gelir kaybının yanı sıra, iş arkadaşları, sosyal çevre ve mesleki rol gibi pek çok şeyi kaybetmeyi de beraberinde getirir (Fulks ve Fallon, 2001). Kişi hayatının büyük bir bölümünü geçirdiği çalışma ortamındaki arkadaşlarından, bir anda koptuğunda kendini çok yalnız hissedebilir. Çalışırken yaptıklarından dolayı örgütsel bir konumu olan insan, emekli olduğunda bu konumu aniden kaybedince değersizlik duygusuna kapılabilir (Köknel, 1993; Başaran, 2008). Bireyin mesleğini bırakması, toplumsal konum, rol ve fonksiyon kaybına yol açar ve bu durum kişide artık toplum için işe yaramadığı duygusunu uyandırabilir. Kişilerin yaptıkları iş bir anlamda onlara kim olduğunu yansıttığı için bu geribildirimden yoksun kalmak ve buna hazırlıksız yakalanmak emeklilikteki önemli sorunlardandır.

Emeklilik finansal ve psiko-sosyal değişim ve sorunların yanı sıra, yaşlanma ile de iç içedir. Çünkü emeklilik dönemi kaçınılmaz olarak yaşlanmayı da beraberinde getirir. Yaşlılık, insan hayatında normal bir süreç olup, bireylerin fizyolojik ve ruhsal güçlerini geri dönüşümsüz olarak yavaş yavaş kaybetme durumu olarak tanımlanabilir (Öz, 1992). Yaşlılıkta meydana gelen çeşitli fiziksel değişimler ve sağlık sorunları yanında, aktif meslek hayatının sonlanması, eşin kaybı ve ekonomik kayıplar arka arkaya gelmekte ve bu yılları daha zor bir yaşam dönemi haline getirmektedir (Kılıççı, 1988). Havighurst (1972), yaşlılık dönemine ait gelişim görevlerini; azalan fiziksel güç ve sağlık durumuna uyum, emeklilik ve azalan gelire uyum, eşin ölümüne uyum, bireyin kendi yaş grubu ile açık bir yakınlık kurması, toplumsal ve vatandaşlık yükümlülüklerini yerine getirme ve yaşamı doyurucu hale getirmek için yapılan çeşitli düzenlemeler olarak belirlemiştir. Sonuç olarak, emeklilikle birlikte bireylerin yeni bir uyum süreci içerisine girdikleri söylenebilir.

*20. Ulusal Eğitim Bilimleri kurultayında sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

** Yrd. Doç. Dr., Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, e-posta: hsahin@gmail.com

*** Afyonkarahisar Teknik ve Endüstri Meslek Lisesi, İngilizce Öğretmeni. e-posta: apox24@hotmail.com

Yaşlılık döneminin bireyler tarafından olumsuz algılanmaması için, gelişimsel görev bilincinin emeklilik öncesinde kazandırılması önemlidir (Özben, 2008). Emeklilik döneminin kendine özgü özellikleri vardır. Atchley (1989) emeklilik döneminin özelliklerini beş evreye ayırarak incelemiştir. İlk evre, balayı evresidir. Bu evrede, emeklilerin kendilerini mutlu, sağlıklı, istekli ve enerji dolu hissettikleri ve yaptıkları planları uygulamaya koydukları dönemdir. Planı olmayan bireyler ikinci evreye daha hızlı geçerler. İkinci evre olan düş kırıklığı evresinde, sıkıntı ve bunalım belirtileri gözlenmeye başlar. Üçüncü evre, yeniden uyum evresidir ve öncelikleri yeniden düzenleme ve sınırlanmaların kabul edildiği evredir. Dördüncü evre denge evresidir. Bu evrede, yeniden uyum evresindeki kabullenme ve emekliliğe olan bakışın daha gerçekçi olmasıyla birlikte denge dönemi başlar. Bu evre genellikle rahatlık evresi olarak düşünülür. Son evre olan, emekliliğin sonlanma evresinde, ölüm ya da ağır kronik hastalıklar beklenir. Atchley (1989)' e göre, birey her bir evrede büyük değişimler yaşar. Bunlar, finansal, psiko-sosyal ve fiziksel yönden meydana gelen kayıplar ya da değişimlerdir. Birey tüm bu olumsuz değişimleri, emeklilik dönemini bir sorunlar dönemi değil, daha çok bir fırsatlar dönemi olarak görerek kendi lehine nasıl çevirebilir (Harte, 1972). Emekliliği fırsat dönemi olarak görmek, bireylerin emekliliğe ilişkin uyum sorunlarını çözme, bu dönemi daha gerçekçi biçimde tanıma ve gerçeklerine daha iyi hazırlanmaları ile mümkün olabilir (Akçay, 1994).

Bireylere, emeklilik dönemini nasıl değerlendirecekleri, bu dönemin onlara getirdikleri, yaşamlarında nelerin değişeceği gibi konularda önceden farkındalık yaratılması gerektiğine inanılmaktadır. Gall ve Evans (2002) yaptıkları çalışmada, emeklilik dönemine ilişkin potansiyel kaynakları önceden planlamanın, emekliliğe uyumu olumlu yönde etkilediğini bulmuşlardır. Becker ve arkadaşları (1983), emeklilik öncesi eğitimin bireylerin, emeklilik dönemindeki birçok problem ve depresyondan kaçınmaları için önleyici bir tedbir olabileceğini ortaya koymuşlardır. Ayrıca, içeriği, duygusal ve sosyal yönden emekliliğe uyum olan bir hazırlık eğitim programı, bireylere emeklilik dönemine uyum sağlayabilmeleri için büyük katkı sağlar (Feldman, 1994). Laughlin ve Cotten (1994) yaptıkları çalışmada, emeklilik dönemine hazırlıklı bir şekilde giren bireylerin bu döneme ilişkin algılarının daha olumlu olduğunu bulmuşlardır. Emekliliğe uyum ya da hazırlık ile ilgili yapılan çalışmalar daha çok, emeklilerin finansal durumu ile ilgilidir (Bender ve Jivan, 2005). Azalan gelire uyumun yanı sıra sağlık problemleri de emeklilik sonrası başa çıkılması gereken önemli bir konudur. Earl (2004), emeklilikle birlikte azalan gelir ve sağlık sorunlarının emeklilik sonrası depresyonla ilişkili olduğunu bulmuştur.

Emeklilik ve emekliler konusunda, Türkiye'de de son yıllarda bazı gelişmeler yaşanmaktadır. Örneğin; 2007 yılında Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) Müsteşarlığı koordinatörlüğünde 'Türkiye'de Yaşlıların Durumu ve Yaşlanma Ulusal Eylem Planı' adlı bir çalışma yayınlanmıştır. Bu çalışmada, emekli ve yaşlılar için gerçekleştirilecek eylemler arasında; yaşlıların kültürel, ekonomik, politik ve sosyal yaşam ile yaşam boyu öğrenmeye katılımlarının sağlanması ve sürdürülmesi amacıyla teşvik edilmesi için olanaklar yaratılması, programlar hazırlanması ve destek olunması, yaşlıların evleri ve huzurevi dışındaki sosyal ortamlara erişimlerinin sağlanması, yaşlı çalışanların üretken kapasiteleri nedeniyle istihdamlarının sürdürülmesi konusunda işverenlerin olumlu tutumlarının geliştirilmesi ve iş yaşamında kendileri de dahil olmak üzere yaşlıların değerinin farkında olunması, iş yaşamının son dönemlerinde uygulanmak üzere, emekliliğe geçişi kolaylaştıracak, kişileri emeklilik dönemlerine hazırlayacak programların uygulanması, geçiş dönemi önlemlerinin şekillendirilmesi ve yaşlı çalışanlar için, eğitim ve eğitimin yenilenmesi olanaklarını geliştiren politikaların uygulanması ve yaşlıların kazandıkları bilgi ve becerileri emeklilik döneminde de kullanmaları yönünde teşvik edilmesi gibi konular yer almaktadır.

Emekliliğe hazırlık eğitimi programı

Emekliliğe uyum, hem yaşlının hem de yaşlıyla ilgili bireylerin, kurumların ve toplumun sorunu olarak düşünülebilir. Yaşlılık dönemine denk gelen emeklilik için bir farkındalık programı hazırlanmalı ve sunulmalıdır (Özben, 2008). Bu programlardan biri, emekliliğe hazırlık eğitimi programı olabilir. Emekliliğe hazırlık eğitimi programının amacı, bireylerin emeklilik dönemine ilişkin olumlu tutumlar geliştirmelerine, onların finansal, psiko-sosyal ve fiziksel yönden emekliliğe uyum sağlamalarına, emeklilik döneminde de üreten ve mutlu bireyler olmalarına yardımcı olmaktır. Bu eğitim ayrıca; bireylerin emeklilikle ilgili düşlerini gerçekleştirebilmeleri için emekliliğin getireceği ruhsal, sağlıksal, toplumsal ve finansal sorunları gerçekçi bir şekilde olumlu yönleriyle

görmelerini sağlamayı; bunlarla mücadele etme konusunda bilinçlenmelerini, bu sorunları ve doğuracağı olumsuz etkileri en aza indirmeyi amaçlar (Başaran, 1985).

Alan yazın incelendiğinde, Türkiye’de emeklilik dönemindeki bireylerin ihtiyaçları ya da bireysel özelliklerine ilişkin oldukça az sayıda çalışma olduğu görülmektedir. Bu çalışmada öncelikle emekli adaylarının, emekliliğe bakış açıları ve hazırlık durumları incelenmiş ve emekliliğe hazırlık eğitimi programına ilişkin görüşleri alınarak böyle bir eğitime ihtiyaçlarının olup olmadığı saptanmaya çalışılmıştır. Bu araştırma, elde edilecek bulgular doğrultusunda hazırlanacak emekliliğe hazırlık eğitim programı için bir ön çalışma niteliği de taşımaktadır.

YÖNTEM

Araştırma Modeli

Çalışmada, sosyal bir olguyu ayrıntılı bir şekilde incelemek ve derinlemesine anlamlandırmak ihtiyacından hareketle nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırma, olguyu ilgili bireylerin bakış açılarından görebilmeye ve bu bakış açılarını oluşturan sosyal yapıyı ve süreçleri ortaya koymaya olanak verir (Yıldırım ve Şimşek, 2008).

Çalışma Grubu

Çalışma grubunu oluşturma aşamasında kolay ulaşılabilir durum örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Çalışma grubu, 2010-2011 eğitim-öğretim yılında Afyonkarahisar Teknik ve Endüstri Meslek Lisesinde görev yapan, emekliliği yaklaşmış, emekliliği hak etmiş veya emeklilik süresi geçtiği halde çalışmaya devam eden 22 gönüllü öğretmenden oluşmaktadır. Öğretmenlerin demografik bilgileri tablo 1’ de sunulmuştur.

Tablo 1. Çalışma Grubunun Demografik Özellikleri

Öğretmen Kodu	Cinsiyet	Yaş	Hizmet Süresi	Medeni Hali
Ö1	Erkek	56	31	Evli
Ö2	Erkek	59	35	Evli
Ö3	Erkek	48	21	Evli
Ö4	Erkek	55	18	Evli
Ö5	Erkek	57	31	Evli
Ö6	Erkek	58	34	Evli
Ö7	Erkek	46	22	Evli
Ö8	Erkek	57	34	Evli
Ö9	Erkek	45	24	Evli
Ö10	Erkek	54	23	Bekar
Ö11	Erkek	53	29	Evli
Ö12	Kadın	43	20	Bekar
Ö13	Kadın	52	29	Evli
Ö14	Kadın	45	21	Evli
Ö15	Erkek	56	28	Evli
Ö16	Erkek	48	24	Evli
Ö17	Erkek	55	32	Evli
Ö18	Erkek	50	28	Evli
Ö19	Erkek	53	32	Evli
Ö20	Erkek	55	32	Evli
Ö21	Erkek	51	25	Evli
Ö22	Kadın	45	16	Evli

Tablo 1’de görüldüğü gibi öğretmenlerin hizmet süreleri 16 ile 35 yıl arasında değişmektedir. Çalışma grubunda, emekliliği yaklaşmış dört öğretmen, emekliliği hak etmiş ve hak ettiği halde hala çalışan 18 öğretmen vardır.

Veri Toplama Aracı

Çalışmada veriler, araştırmacılar tarafından hazırlanmış yarı yapılandırılmış görüşme formu ile elde edilmiştir. Yarı yapılandırılmış görüşme formundaki sorular, alan yazından elde edilen bilgiler doğrultusunda hazırlanmıştır. Uygulamadan önce sorular; açıklık, anlaşılabilirlik ve konuyla tutarlılık bakımından, eğitim yönetimi, rehberlik ve psikolojik danışmanlık ve sosyoloji alanlarından ikişer öğretim üyesi olmak üzere toplam altı öğretim üyesi tarafından incelenmiştir. Uzmanların eleştiri ve önerileri doğrultusunda forma son hali verilmiştir. Görüşme formunda 5 adet soru vardır. Sorular öğretmenlerin emekliliğe bakış açılarını, hazırlık durumlarını ve emeklilik sonrası ihtiyaçlarını detaylı olarak ortaya koymak amacıyla hazırlanmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme formu, öğretmenlerle yüz yüze görüşülerek yaklaşık 20 dakika sürede uygulanmış, öğretmenlerin cevapları izin alınarak görüşme esnasında yazılı olarak kaydedilmiştir.

Verilerin Analizi

Verilerin çözümlenmesinde içerik analizi türlerinden tümevarımcı analiz tekniği kullanılmıştır. Tümevarımcı analiz, kodlama yoluyla verilerin altında yatan kavramları ve bu kavramlar arasındaki ilişkileri ortaya çıkarmak amacıyla yapılmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2008). Analiz sürecinde ilk olarak katılımcıların cevapları, iki araştırmacı tarafından ayrı ayrı defalarca okunmuş, cevaplarda ortak noktalar bulunmuş ve ayrı ayrı kodlar oluşturulmuştur. Son olarak, her iki araştırmacı tarafından belirlenen ortak kodlardan yola çıkılarak belirli tema ve alt temalar oluşturulmuş ve veriler yorumlanmıştır. Temalar, bulguların daha kolay anlaşılabilmesi için tablolarla sunulmuş ve tablolardaki veriler öğretmenlerin verdiği cevaplarla doğrudan desteklenmiştir.

Geçerlik ve Güvenirlik

Nitel araştırmada “geçerlik” bilimsel bulguların doğruluğu, “güvenirlik” ise bilimsel bulguların tekrarlanabilirliği ile ilgilidir (Yıldırım ve Şimşek, 2008). Bu doğrultuda araştırmanın geçerliği ve güvenilirliği artırmak için; her bir araştırmacı tarafından ilgili alan yazın incelenmiş ve konuyla ilgili kavramsal bir çerçeve oluşturulmuştur. Yapılan içerik analizi sonucunda ortaya çıkan ana ve alt temaların kendi aralarındaki ilişkisi ile her bir temanın diğerleriyle ilişkisi kontrol edilerek bütünlük sağlanmıştır. Ayrıca, araştırmanın geçerliğini artırmak için araştırma süreci ve bu süreçte yapılanlar ayrıntılı bir şekilde açıklanmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda, araştırmanın modeli, çalışma grubu, veri toplama aracı, verilerin çözümlenmesi ve yorumlanması ayrıntılı bir biçimde tanımlanmıştır. Araştırmanın güvenilirliğini artırmak için ise, bulguların tamamı yorum yapılmadan doğrudan verilmiştir. Ayrıca, görüşmede elde edilen veriler üzerinde her bir araştırmacı ayrı ayrı kodlamalar yapmış ve kodlamalar karşılaştırılarak ortak kodlar belirlenmiştir.

BULGULAR

Öğretmenlerin emeklilik ve sonrası yaşama ilişkin görüşleri, emekliliğe hazırlık durumları, yaptıkları planlara ilişkin hazırlıkları, emeklilik sonrası ihtiyaçları ve emekliliğe hazırlık eğitimi programı hakkındaki düşünceleri ve bunlara ilişkin ana ve alt temalar görüşme formundaki sıraya göre aşağıda sunulmuştur.

1. Ana Tema: Emeklilik ve sonrası yaşam;

Emekliliğin ne olduğu ve emeklilik sonrası yaşamın nasıl tanımlandığını belirleme amacıyla sorulan soruya verilen cevaplardan elde edilen bulgular tablo 2’ de yer almaktadır. Öğretmenlerin emeklilik ve sonrası döneme ilişkin görüşleri bitiş, dinlenme ve sakin bir hayat, fırsat/başlangıç, aile ve kendine zaman ayırabilme ve muhasebe dönemi olmak üzere beş alt tema altında toplanmıştır.

Tablo 2’de görüldüğü gibi, öğretmenlerin büyük çoğunluğu emeklilik dönemini sakin bir hayat ve dinlenme dönemi olarak görmekte ve sadece iki öğretmen muhasebe, geçmiş değerlendirme dönemi olarak düşünmektedir. Aşağıda öğretmenlerin görüşlerinden örnekler verilmiştir.

Ö12 emeklilik sonrası yaşamı “ Emeklilik sonrasını dinlenme ve kendime zaman ayırma olarak düşünüyorum. Çalışma hayatı süresince yapamadığım, özlem duyduğum etkinlikleri yapabileceğimi düşünüyorum.” olarak tanımlamıştır.

Ö6 “ Yılların yorgunluğunu atmak için inzivaya çekilmek, dinlenceli bir hayat olarak görüyorum.”
 Ö15 emeklilik sonrası yaşamı “ Emeklilik dönemini kabullenmek ve yeni meşguliyet alanı aramak” olarak ifade etmiştir.
 Ö20 emekliliği “ Ekonomik durumun zayıflaması” olarak düşünmektedir.
 Ö13 “Bana göre emeklilik artık hiçbir iş yapamayacak duruma gelmektir. Bir kenara çekilmek, toplumdaki kopmak anlamına gelmektedir.”
 Ö18 “Üretim döneminden muhasebe dönemine geçiş” olarak belirtmiştir.
 Ö14 emeklilik dönemini “Boşluk, ne yapacağını bilememe dönemi” olarak görmektedir.
 Ö20 “ Türkiye şartlarında başka alanlarda istihdam olamamaktır.”

Tablo 2. Öğretmenlerin Emeklilik ve Sonrası Döneme İlişkin Görüşleri

Alt Temalar	Öğretmen Kodu
Bitiş	Ö1,Ö8,Ö9,Ö10,Ö12,Ö13,Ö14,Ö17,Ö19,Ö20
Sakin bir hayat-Dinlenme	Ö2,Ö3,Ö4,Ö5,Ö6,Ö7,Ö8,Ö11,Ö12,Ö15,Ö16,Ö19
Tablo 2'nin devamı	
Fırsat-Başlangıç	Ö1,Ö3,Ö4,Ö5,Ö7,Ö11,Ö15,Ö16,Ö18,Ö21,Ö22
Aile ve kendine zaman ayırma	Ö2,Ö5,Ö7,Ö9,Ö11,Ö14,Ö18
Muhasebe	Ö11,Ö18

Öğretmenlerin çoğu, emekliliği farklı etkinlikler için fırsat ve hayatlarında yeni bir başlangıç olarak görmektedir. Öğretmenler emeklilikte fırsat dönemi olarak özgür olacaklarını ve çalışma hayatları boyunca yapamadıkları şeyleri yapma imkanı bulabileceklerini, emekliliğin yeni bir başlangıç olacağını, hayatlarının tamamen değişeceğini ve bu yeni duruma alışmanın zor ama kaçınılmaz olduğunu ifade etmişlerdir. Bunun yanı sıra, emekliliğin büyük çoğunluk tarafından yoğun iş temposundan kurtulup, sakin ve huzurlu bir hayat ve dinlenme dönemine geçiş olarak düşünüldüğü görülmektedir. Farklı olarak öğretmenlerin yarısına yakını, emekliliği bir bitiş dönemi olarak görmekte, emekliliği ve sonrası dönemi bedenlen ve ruhen bitme ve tükenme olarak görmekte ve bu dönemi belirsiz bir dönem olarak algılamaktadır. Bazı öğretmenler ise bu dönemi, ailelerine ve kendilerine yeteri kadar zaman ayırabilme şansına sahip olabilecekleri bir dönem olarak görmektedirler. Sadece iki öğretmen emeklilik ve sonrasını muhasebe yapma ve geçmiş hayatı değerlendirme olarak gördüğünü ifade etmiştir.

2. Ana Tema: Emeklilik dönemine ilişkin planlar;

Öğretmenlere emekliliğe ilişkin herhangi bir planlarının olup olmadığı sorusu sorulmuş; 12'sinin planının olduğu 10'nun ise emekliliğe yönelik herhangi bir planının olmadığı saptanmıştır.

Tablo 3. Emeklilik Dönemine İlişkin Planlar

Alt Temalar	Öğretmen Kodu
Kendine ve aileye vakit ayırmak	Ö1,Ö5,Ö10,Ö11,Ö12,Ö16,Ö18,Ö21
Yeni bir iş kurmak	Ö7,Ö9,Ö22
Sosyal sorumluluk	Ö12,Ö14

Tablo 3'te görüldüğü gibi emekliliğe yönelik planlar üç alt tema altında toplanmıştır. Bunlar; “kendine ve aileye vakit ayırmak”, “yeni bir iş kurmak” ve “sosyal sorumluluk projelerinde yer almaktır”. Aşağıda öğretmenlerin emeklilik dönemi planlarına ilişkin ifadelerinden örnekler verilmiştir.

Ö1 “Sosyal alanda eğitime devam etmek. Aile bireyelerine yönelmektir. Bağlayıcı bir alanım olmayacaktır.”

Ö12 “ Emekliliğimde bütün yardım derneklerine üye olup ihtiyacı olan insanlar için çalışmayı düşünüyorum. Bütün el işi kurslarına gitmeyi, bol bol uyumayı planlıyorum. Maddi imkânlarım yeterli olursa hayranı olduğum İstanbul’dan bir ev alıp orada yaşamayı istiyorum. Bütün turlara katılıp Türkiye’yi ve bazı yurt dışı ülkelerini gezmek istiyorum.”

Ö16 “ Planım var. Şehir gürültüsünden uzak, şehrin kirli havasından uzak, temiz, insan ruhuna hitap eden bir yerde insana huzur veren bir mekânda bulunmayı düşünüyorum.”

Ö9 “ Ekonomik zorluklar nedeniyle planlanan bir gelecek sınırlı. Alacağınız ikramiye ve maaş birçok hayalinizi gerçekleştirmenize engel. Emekli olursam ve sağlık sorunlarım olmadığı sürece yine tek planım çalışmak.”

Ö14 “ Kendimi hep birilerine adadığım için herhalde bir gönüllülük programında yer alırım. Şu anda sıklıkla olmasa da engelliler meclisine uğramaktayım. Denizi çok sevdiğim için herhalde sahilde bulunurum. Balık tutmak spor yapmak isterim. Ama hayat bir dönence olduğu için ne yapılacağı belli olmaz.”

Öğretmenlerin, çoğunluğunun emeklilikte kendine ve aileye vakit ayırmaya yönelik planları olduğu görülmektedir. Planlarını “kendine vakit ayırmak” olarak ifade eden öğretmenlerden bazıları hayattaki tecrübe ve gözlemlerini yazmak ve sonraki nesillere aktarmak istemektedir. Bu öğretmenler çalışma hayatları boyunca yapmak isteyip yapamadıkları farklı etkinliklere yönelmek istediklerini belirtmişlerdir. Emekliliğe yönelik planlardan biri de emeklilik sonrası yeni bir iş kurmak ya da başka bir işte çalışabilme durumudur. Katılımcılardan biri kendine ait bir iş kurmak ve bu işi başarabilirse büyütme istediğini belirtmiştir. Bir diğer katılımcı ise emeklilik sonrası tek planının ekonomik nedenlerden dolayı ikinci bir işte çalışmak olduğunu belirtmiştir. Öğretmenlerden ikisi ise, emeklilik sonrasında sosyal sorumluluk projelerinde çalışacağını ifade etmiştir.

3. Ana Tema: Emeklilik planlarına yönelik hazırlıklar;

Öğretmenlere, emeklilik planlarına ilişkin ne tür hazırlıklar yaptıkları sorulmuş ve planı olan 13 öğretmenden dokuzunun çeşitli hazırlıklar yaptıkları, birinin ise emekliliğe tamamen hazır olduğu, üçünün ise bir hazırlığı olmadığı belirlenmiştir. Bulgular tablo 4’te sunulmuştur.

Tablo 4. Emeklilik Dönemi Planlarına İlişkin Hazırlıklar

Alt Temalar	Öğretmen Kodu
Altyapı oluşturma	Ö7,Ö9,Ö11,Ö12,Ö16,Ö18,Ö22
Tamamen hazır	Ö21
Hayal Aşaması	Ö14,Ö22

Tablo 4’te görüldüğü gibi öğretmenlerin emeklilik sonrası planlarına yönelik hazırlık durumları alt yapı oluşturma, tamamen hazır ve hayal aşaması olarak üç alt tema altında toplanmaktadır. Hazırlık yapan öğretmenlerden bazılarının ifadeleri aşağıdadır.

Ö7 “Planlarımı gerçekleştirmek için (iş kurma anlamında) şu anda alt yapısını oluşturmaya çalışıyorum. Bu konudaki bilgimi arttırmaya çalışıyorum Eğer kafamdaki işin gerçekleşeceğine inanmazsam mümkün olduğu kadar emeklilik fikrimi geciktirim”.

Ö9 “Tek maaşlı biri olarak sadece sağlıklı kalmayı ve emeklilikten sonra yapabileceğim işleri araştırarak hazırlık yapıyorum.”

Ö11 “ Yaşadıklarımı, gözlemlerimi, tespitlerimi ve eleştirilerimi yazılı notlarla kayıt altına aldım”.

Ö12 “İstediklerimi yapabilmek için maddi birikim yapmaya çalışıyorum.”

Ö16 “ Şehre biraz mesafeli biraz ormanlık, biraz yüksek bir yerde bir mülk edinip yaşamak için gerekli çalışmaları yapıyorum.”

Plan yapan bireyler, bu planlarını gerçekleştirmeye yönelik hazırlıklarını da yapmalıdırlar. Öğretmenlerin çoğu, planlarını gerçekleştirmeye yönelik hazırlık yapmak için maddi birikimin gerekli olduğunu ifade etmişlerdir. Öğretmenler gerekli sermayeyi biriktirebildiklerinde gereken alt yapıyı oluşturabileceklerini ve tüm hazırlıklarının tamamlanacağını düşünmektedirler. İki öğretmen emeklilik döneminde maddi açıdan rahat olabilmek için yatırım yaptıklarını belirtmişlerdir. Bir öğretmen emekliliğe her yönden hazır olduğunu ifade etmiştir. Üç öğretmen ise planları olmasına rağmen, hiçbir hazırlığının olmadığını ifade etmiştir. Elde edilen bulgular öğretmenlerin emeklilik sonrası planların daha çok maddi olanaklarla ilişkilendirildiğini ortaya koymaktadır. Bu durum, öğretmenlerin, emeklilikle birlikte azalan gelire uyum sağlamalarının ve emekli olmadan önce buna ilişkin hazırlık yapmalarının önemi ve gereğini ortaya koymaktadır. Bulgular, öğretmenlerin büyük kısmının emekliliğe ilişkin planı olmasına rağmen, üçünün hiçbir hazırlığı olmadığı, ikisinin hayal aşamasında olduğu, yedisinin henüz bu planları gerçekleştirmek için gerekli hazırlığı tamamlamamış olduğunu da göstermektedir.

4. Ana Tema: Emeklilik dönemi ihtiyaçlar;

Öğretmenlerin emeklilik döneminde ne tür ihtiyaçları olacağına ilişkin soruya verdikleri cevaplar dört alt tema altında toplanmıştır. Bunlar; “finansal ihtiyaçlar”, “sağlık ihtiyaçları”, “ailevi ihtiyaçlar” ve “sosyal destek” ihtiyacıdır.

Tablo 5. Emeklilik Sonrası İhtiyaçlar

Alt Temalar	Öğretmen Kodu
Finansal İhtiyaçlar	Ö2,Ö3,Ö4,Ö5,Ö6,Ö7,Ö8,Ö9,Ö12,Ö13 Ö17,Ö18,Ö19,Ö20,Ö22
Sağlık İhtiyaçları	Ö7,Ö10,Ö13,Ö14,Ö17,Ö22
Ailevi İhtiyaçlar	Ö3,Ö17,Ö19,Ö20
Sosyal destek İhtiyacı	Ö13,Ö22

Tablo 5’te görüldüğü gibi on beş öğretmen finansal ihtiyaçları, yedi öğretmen sağlık ihtiyaçları, dört öğretmen ailevi ihtiyaçları ve iki öğretmen de sosyal destek ihtiyaçları olduğunu belirtmiştir. Öğretmenlerin, “emeklilik sonrası ihtiyaçları” hakkındaki düşüncelerini içeren örnek ifadelerden birkaçı aşağıda sunulmuştur.

Ö4 “Emeklilik sonrasında maaşlarda kesilmeler olduğundan ihtiyaçlarımın karşılanmasında azaltma yoluna giderim. Ayağımı yorganıma göre uzatmak zorundayım. Pek çok ihtiyacımın karşılanamayacağına inanıyorum.”

Ö7 “Emeklilik sonrası herhalde en fazla ihtiyaç duyacağım şeyler sağlık gereksinimlerimi karşılamam olacak. Onun dışında çocuklarımın maddi ve manevi sorunlarını karşılama konusunda yardım çabalarım olacak.”

Ö10 “Türkiye’de 60 küsur yaşına gelmiş içi boşaltılmış, müfredat dahilinde sıkıştırılmış beyinlerin herhalde en büyük ihtiyacı terapi olabilir.”

Ö13 “Emeklilik sonrası yaşamın zor olacağını düşünüyorum. Maaşım düşecek ihtiyaçlarımı karşılayamayacak duruma geleceğim. Bu da beni yalnızlığa ve psikolojik sorunlara itecektir.”

Öğretmenler, emeklilik sonrası en önemli ihtiyaçlarının finansal ihtiyaçlar olduğunu ifade etmişlerdir. Bireyler, emeklilik sonrası maaşlarında büyük oranda kayıp yaşayacaklarını düşündüklerinden finansal ihtiyaçlara daha fazla önem verdikleri söylenebilir. Finansal ihtiyaçları sağlık, ailevi ihtiyaçlar ve sosyal destek ihtiyaçları takip etmektedir.

5. Ana Tema: Öğretmenlerin uygulanacak emekliliğe hazırlık eğitimi programına ilişkin görüşleri;

Öğretmenlerin, emeklilik dönemini tanıtmak ve bu döneme sosyal ve psikolojik yönden daha kolay uyum sağlamaya yardımcı olmak amacıyla hazırlanabilecek, emekliliğe hazırlık eğitimi programı hakkındaki görüş ve yaklaşımlarını belirlemek amacıyla sorulan soruya verdikleri cevaplar tablo 6’da sunulmuştur.

Tablo 6. Emekliliğe Hazırlık Eğitimine İlişkin Görüşler

Alt Temalar	Öğretmen Kodu
Olumlu	Ö1,Ö3,Ö4,Ö5,Ö6,Ö9,Ö10,Ö12,Ö13,Ö14 Ö15,Ö16,Ö17,Ö18,Ö20,Ö22
Olumsuz	Ö7,Ö8,Ö19,Ö21
Kararsız	Ö2,Ö11

Tablo 6’da görüldüğü gibi öğretmenlerden 16’sı emekliliğe hazırlık eğitim programına ilişkin olumlu düşündüklerini ve böyle bir programın kendileri için faydalı olacağını ifade etmişlerdir. Öğretmenlerden dördü böyle bir programın yararlı olmayacağını, ikisi ise kararsız olduklarını söylemişlerdir. Olumlu ve olumsuz görüş bildiren öğretmenlerin ifadelerinden örnekler aşağıda sunulmuştur.

Ö20 “Emekliliğe hazırlık eğitimi programı çok olumlu bir projedir. Böyle bir eğitim olursa katılmayı düşünürüm.”

Ö17 “İyi olur katılmayı düşünürüm.”

Ö21 “Herkes zamanlamasını planlaması iyi yapmalı. Bu işlerin faydalı olacağını düşünmüyorum bu yüzden katılmam.”

Ö11 “Zaman ne gösterir bilinmez şu an böyle bir konuda karar veremem.”

Katılımcıların büyük çoğunluğu böyle bir eğitime olumlu yaklaşmış ve böyle bir eğitim olduğunda katılacağını ifade etmiştir. Bunun yanı sıra, bazı katılımcılar kararsız olduklarını, bazıları ise böyle bir eğitimin yararlı olmayacağını düşündüklerinden katılmayacaklarını belirtmişlerdir.

TARTIŞMA ve ÖNERİLER

Araştırmada elde edilen bulgular; öğretmenlerin bir kısmının emekliliği, hayatlarında yeni bir başlangıç ve farklı etkinlikler için yeni bir fırsat dönemi olarak tanımladıklarını göstermektedir. Öğretmenler emekliliği, çalışma hayatı boyunca yapmak isteyip de yapamadıkları etkinliklere vakit ayırabilecekleri, kendilerini özgür hissedebilecekleri bir zaman olarak görüyor olabilirler. Buna göre emekliliği yeni bir başlangıç olarak gören öğretmenlerin, Atchley (1989) ‘in emeklilerin kendilerini mutlu, sağlıklı, istekli ve enerji dolu hissettikleri ve yaptıkları planları uygulamaya koydukları ilk evre olan balayı evresinde oldukları söylenebilir. Öğretmenlerin bir kısmı da emekliliği, sakin bir hayata ve inzivaya çekilme dönemi olarak tanımlamıştır. Bu öğretmenler, çalışma hayatları boyunca bedenen ve ruhen yorulduklarını ve artık huzurlu, sakin bir hayata başlamak istediklerini belirtmişlerdir. Öğretmenlerin yarısına yakını ise emekliliği, bir bitiş dönemi olarak görmekte ve emeklilik sonrası hayatları için karamsar bir tablo ortaya koymaktadırlar. Bu öğretmenler emekliliği, hayatlarının verimli döneminin bittiği, bir kenara çekilme sırasının geldiği, ekonomik durumun zayıfladığı, başka işlerde istihdam olamama ve boşluk, ne yapacağını bilememe dönemi olarak görmektedirler. Bu bulgu, Dan (2004)’ın emekli adaylarının büyük çoğunluğunun emekliliği olumlu bir dönem olarak algıladığını ortaya koyduğu çalışmasından farklılık göstermektedir. Türkiye gelişmekte olan ülkeler arasında yer almaktadır. Bu nedenle gelişmiş ülkelerin emeklilerine sağladığı maddi, sosyal ya da sağlık hizmetlerinin daha yeterli olduğu söylenebilir. Emekliliğe bakış açısındaki farklılığın nedeni bu

olabilir. Emekliliği, ailelerine ve kendilerine bolca vakit ayırabilecekleri bir dönem olarak tanımlayan öğretmenler, çalışma hayatında ailelerini ihmal ettiklerinden, onlara yeterince ilgi gösteremediklerinden bu dönemi ailelerine vakit ayırabilme dönemi olarak tanımlamış olabilirler.

Daha etkin ve verimli bir hayat için, planlama yapmak önemli bir koşuldur. Öğretmenler de emeklilik dönemlerini daha aktif ve verimli geçirebilmek için bu döneme ait planlar yapmak zorundadırlar. Araştırmada elde edilen bulgulara göre, öğretmenlerin yarısının emeklilik dönemine ilişkin planları bulunmaktadır. Diğer yarısı emeklilik döneminde ne yapacağına ilişkin henüz herhangi bir plan yapmamıştır. Bu bulgu, Sevim ve Şahin (2007)'in emeklilerin yarısından fazlasının emekliliğe yönelik plan yapmadıkları ve hazırlıksız olarak emeklilik sürecine girdiklerini belirlediği araştırma sonucu ile benzerlik göstermektedir. Bu konuda yapılan çalışmalar emeklilik dönemine planlı olarak girmenin başarılı bir emeklilik dönemi için ön şart olduğunu ortaya koymaktadır (Anderson ve Weber, 1993; Sharpely ve Layton, 1998; Rosenkoetter ve Garris, 2001). Benzer şekilde; Siegel ve Rees (1992), Sellar ve Boshoff, (2006), Pereira ve Stagnitti (2008) bireylerin emeklilik dönemine ulaşmadan, finansal, sosyal ve fiziksel yönden planlama yapmaları gerektiğinin altını çizmişlerdir. Bu araştırmada, öğretmenlerin yarısına yakının emeklilikle ilgili planı olmadığı ya da planların yetersiz kaldığı saptanmıştır. Bu durum, öğretmenlerin emekliliğe ilişkin plan yapmayı önemsemediklerinden ya da geleceklerini belirsiz olarak görmelerinden kaynaklanabilir. Emekliliğe yönelik plan yapan öğretmenlerin büyük çoğunluğu emeklilikte, ailelerine ve kendilerine vakit ayırmayı planlamaktadırlar. Bu durum öğretmenlerin, yıllarca yoğun tempoda çalışıp ailelerini ve kendilerini ihmal ettikleri düşüncesinden kaynaklanabilir. Çalışma hayatında bireyler ister istemez ailelerini ihmal edebilmektedirler. Emeklilik sonrası aileyle vakit ayırma isteği, Türk toplumunun aileye verdiği önemle de açıklanabilir. Türk toplumu, toplulukçu kültürler arasında yer almaktadır (Kağıtçıbaşı, 2006). Toplulukçu kültürlerde bireyler için, ailelerinin ve yakın çevresinin ihtiyaçlarının doyurulması kendi ihtiyaçlarının doyurulmasından daha önemlidir.

Öğretmenlerden bir kısmının emeklilik döneminde, yeni bir iş kurma planı bulunmaktadır. Bu öğretmenler işlerini kurmak ve yürütebilmek için bilgi yönünden gerekli altyapıyı oluşturmaya çalışmakta olduklarını belirtmişlerdir. Bu bulgu, Brown (2003)'un, bazı yaşlıların emeklilik dönemlerinde finansal ihtiyaçlardan ya da kendilerini üretken hissetmek için çalışma hayatında kalmayı tercih ettikleri düşüncesini destekler niteliktedir. Bir başka deyişle, öğretmenler emeklilikle birlikte gelen bir takım maddi kayıpları telafi etmek ya da hala işe yaradıklarını ifade edebilmek için emeklilik sonrasında çalışmak istiyor olabilirler. Bu durumda, emeklilik sonrası çalışmayı planlayan öğretmenler için emekliliğin gerçekleşmeyeceği ve emeklilik dönemi gelişim görevlerini tam olarak yerine getiremeyecekleri söylenebilir. Çünkü Havighurst (1972)'a göre, yaşlılıkta azalan gelire uyum sağlamak bir gelişim görevidir. Emeklilikte çalışmayı planlayan öğretmenlerin emeklilikte azalan gelire uyum sağlamakta güçlük çekecekleri için çalışmak zorunda kaldıkları söylenebilir.

Emeklilik sonrası planlar arasında, sosyal sorumluluk ve gönüllülük gerektiren projelere katılmak isteyenlerin sayısı oldukça azdır. Toplumda aydın bir grup olarak algılanan öğretmenlerin, emeklilik döneminde sosyal sorumluluk projelerinde daha fazla yer almaları gerektiği düşünülebilir. Ancak, sadece iki öğretmen emekli olduklarında, sosyal sorumluluk ve sivil toplum çalışmaları içinde yer alacaklarını belirtmişlerdir. Bu bulgu, OECD'nin ülkeler bazında yaptığı araştırmada, Türklerin sadece yüzde 21'inin gönüllük faaliyetlerine katıldığı yönündeki bulgusunu destekler niteliktedir (OECD, 2011). Toplumu yönlendiren ve daima örnek bireyler olarak gösterilen öğretmenler, sosyal sorumluluk projelerinde daha fazla yer almalıydılar. Bu sonuç, öğretmenlerin emeklilik döneminde temel ihtiyaçlarını karşılamak ve azalan finansal durumu telafi etmek için yeniden çalışmak zorunda olmalarıyla da açıklanabilir.

Öğretmenlerin çoğu emeklilik dönemi planlarını gerçekleştirebilmek için alt yapı hazırlığında olduklarını ifade etmişlerdir. Öğretmenlerden biri, emeklilik sonrası kuracağı işle ilgili bilgisini arttırmayı, bir diğeri emeklilik sonrası yapabileceği işleri araştırmayı, başka biri ise hayatı boyunca yaşadığı ilginç olayları, gözlemleri ve tespitlerini not alarak kendini planladığı işleri yapmak üzere hazırlamayı emeklilik planları için alt yapı hazırlığı olarak görmektedir. İki öğretmen de emeklilik sonrası planları gerçekleştirmek için gerekli maddi birikim ve yatırım yapmaya çalıştığını ifade etmiştir. Öğretmenlerden yalnızca biri planlarını gerçekleştirmek için gerekli olan alt yapıyı hazırladığını ve kendini tamamen emekliliğe hazır hissettiğini vurgulamıştır. İki öğretmen ise planlarını nasıl gerçekleştirebileceklerine dair hayal kurarak belli bir stratejiye sahip olmaya çalışmaktadır. Bu bulgular, genel olarak, devamlılık teorisini (Atchley, 1993) desteklemektedir.

Devamlılık teorisi, kişilerin emeklilik dönemine geçişi esnasında çalışma hayatındaki yaşam doyumlarını devam ettirebilmeleri için kendilerine, yapabilecekleri yeni etkinlik ve işler seçerek emekliliğe hazırlanmalarınıdır.

Öğretmenlerin çoğu emeklilik dönemi ihtiyaçlarının finansal ihtiyaçlar olduğunu belirtmiştir. Buna göre, emeklilik dönemi ihtiyaçlarından en önemlisinin finansal ihtiyaçlar olduğu söylenebilir. Emeklilik dönemindeki finansal ihtiyaçlarını karşılamak için, çalışırken para biriktiren ve yatırım yapan bireyler, emekliliği finansal yönden daha yeterli geçirirler (Beehr, 1986; Ferraro ve Su, 1999). Ayrıca bu bireyler plan yapmayanlara göre, emeklilikteki finansal ihtiyaçlarına yönelik daha gerçekçi beklentilere sahiptirler (Taylor-Carter ve Cook, 1995). Öğretmenlerin büyük çoğunluğu emeklilik dönemindeki azalan maaşa paralel olarak ihtiyaçlarını da azaltmak zorunda olduklarını vurgulamıştır. Öğretmenlerden bazıları, gelir kaybından dolayı birçok ihtiyacının karşılanamayacağını ifade etmiş ve karamsar bir tablo ortaya koymuştur. Bir öğretmen gelir kaybı yaşayacağı ve ihtiyaçlarını istediği gibi karşılayamayacağını düşündüğü için depresyon, kaygı gibi problemler yaşayabileceğini belirtmiştir. Bu bulgu emeklilikte, depresyon, yalnızlık ve umutsuzluk gibi sorunların sıklıkla yaşandığı araştırma bulguları ile desteklenmektedir (Özben, 2008). Bu bulgu, öğretmenlerin emeklilik sonrasında, neden yeniden çalışmayı düşündüklerini de açıklamaktadır. Öğretmenler emeklilik sonrasında finansal ihtiyaçlarını karşılamak için yeniden çalışmayı düşünmektedirler. Bu da emeklilik dönemi uyum sorunlarının yanı sıra, işsizlik sorununu da beraberinde getirecektir. Bu nedenle, öğretmenlerin emeklilik dönemi sorunlarını birbirinden bağımsız ele almak mümkün görünmemektedir.

Öğretmenlerin, iyi bir emekli aylığının yanında emeklilik sonrası önemli ihtiyaçlarından biri de sağlıklı yaşamdır. Çünkü, insanlar çalışırken daha fazla fiziksel etkinlikte bulunmakta, emekli olduklarında ise tembelleşip sağlıklı yaşamak için gerekli olan fiziksel etkinlikleri ihmal etmeye başlamaktadırlar (Berger ve ark., 2005). Öğretmenler emeklilik sonrasındaki ihtiyaçlarını, ailelerinin ve özellikle de çocuklarının ihtiyaçlarından bağımsız görememektedirler. Öğretmenler kendilerini, belli bir yaşa gelen çocuklarının iş kurma ve evlenme isteklerinden doğan ihtiyaçlarını karşılamaktan sorumlu tutmaktadırlar. Bu durum, batı toplumlarından farklı olarak Türk toplumu gibi toplulukçu kültürlerle özgüdür. Oysa genç yetişkinlik dönemindeki bireyler iş ve aile kurmak ile ilgili hazırlıklarını kendileri yapabilmelidirler. Ancak geleneksel olarak ataerkil aile yapısının benimsendiği Türk aile yapısında anne-babalar çocuklarının geleceklerini hazırlama görevini de üstlenmektedirler. Emekliliği gelen öğretmenlerin, çocuklarının ihtiyaçlarını karşılamak için planlar yapması bununla açıklanabilir. Emeklilik sonrasında, yakın çevreden sosyal destek almak, o döneme uyum için oldukça önemli olabilir. Ancak, sadece bir öğretmen manevi destek, sevgi ve saygı görme ihtiyacının varlığını vurgulamıştır. Emeklilik döneminin en büyük problemlerinden biri de, yıllarca kamuya hizmet etmiş öğretmenlerin emeklilik dönemlerinde hak ettikleri saygıyı görememeleridir. Bu durum, emekli olan öğretmenlerde çeşitli psikolojik rahatsızlıklara sebep olabilir ve onların yaşam kalitelerini düşürebilir.

Emeklilik dönemi pek çok sorunun yaşandığı bir dönem olmakla birlikte, yaşlıyı güçlü kılan deneyimleri ve birikimleri vardır (Yaşın Dökmen, 1997). Kendi kapasitesini fark eden yaşlı yapabilecekleri hakkında olumlu düşünmeye başlar. Emeklinin bu güçlü yanlarını desteklemek ve emekliliğe uyumunu kolaylaştırmak “Emekliliğe hazırlık eğitimi programı” ile mümkün olabilir. “Emekliliğe hazırlık eğitimi programı”nın amacı, bireyleri finansal, psiko-sosyal ve fiziksel yönden emekliliğe hazırlamaktır. Bu eğitim ayrıca emekliliğe uyum eğitimi olarak da düşünülebilir. Yapılan çalışmalar, emeklilik öncesi, emekliliğe uyum ve hazırlık eğitimi alan bireylerin emeklilik dönemlerinde daha olumlu, daha etkin, daha üretken ve mutlu olduklarını göstermektedir (Becker et al., 1983; Laughlin ve Cotten, 1994; Sharpley ve Layton, 1998; Shouksmith, 1983; Anderson ve Weber, 1993; Rosenkoetter ve Garris, 2001; Feldman, 1994). Çalışmaya katılan öğretmenlerin büyük çoğunluğu, “Emekliliğe hazırlık eğitimi programı”na ilişkin olumlu görüş bildirmiş ve böyle bir eğitim programı olduğu takdirde katılacaklarını belirtmişlerdir. Öğretmenlerden bazıları ise böyle bir eğitimin gereksiz olduğunu, insanların emekliliklerine ancak kendi imkânlarıyla hazırlanabileceklerini ve bu eğitimin yararsız olacağını ifade etmişlerdir. Bu görüş, bu öğretmenlerin bugüne kadar böyle bir eğitimin varlığından ve uygulanabilir olduğundan haberdar olmadıklarından ya da genel olarak psikolojik yardıma ilişkin olumsuz tutumlarından kaynaklanabilir.

Sonuç olarak, öğretmenlerin yarısı emekliliği, farklı etkinlikler için fırsat, özgürlük ve sakin bir hayat dönemi, diğer yarısı ise bitiş ve kayıplar dönemi olarak algılamaktadır. Öğretmenlerin çoğunun emekliliğe ilişkin herhangi bir planı yoktur ve bu durumun onları emeklilik dönemlerinde olumsuz şekilde etkileyeceği düşünülmektedir. Öğretmenlerin, emeklilik sonrası en önemli ihtiyaçları

finansal ve sağlık ihtiyaçlarıdır. Ayrıca öğretmenlerin çoğunluğu uygulanacak bir “emekliliğe hazırlık eğitim programına katılabileceğini” ifade etmişlerdir. Bu sonuçlar doğrultusunda uygulayıcı ve akademisyenlere yönelik öneriler şu şekilde ifade edilebilir:

Resmi kurumların emeklilerin özlük haklarının düzenlenmesinde bu ve benzeri araştırma sonuçlarını göz önünde bulundurmaları önerilmektedir. Bu bağlamda, emekli aylıklarının iyileştirilmesi, öğretmenlerin emeklilik sonrası temel ihtiyaçlarını karşılamak için tekrar çalışmak zorunda kalmalarını engelleyebilir. Böylece işsizlik ile ilgili yaşanabilecek sorunlar da önlenmiş olabilir.

Ülkemizde deneysel olarak etkililiği sınanmış bir emekliliğe hazırlık eğitim programına rastlanılmamıştır. Bu ve benzer araştırma sonuçlarından yararlanılarak “emekliliğe hazırlık ve uyum eğitim programları” geliştirilebilir. Emekliliği gelmiş öğretmenlerin ihtiyaçlarına yönelik olarak hazırlanacak “Emekliliğe hazırlık eğitimi programları”, okullarda psikolojik danışma ve rehberlik servisleri ya da Rehberlik Araştırma merkezleri tarafından yürütülebilir. Böylece, öğretmenler emeklilik dönemine hazırlanabilir. Bu eğitimi alan bireyler emeklilik dönemine daha kolay uyum sağlayabilir, bu dönemde daha mutlu, üretken, aktif ve toplumdan kopmadan hayatlarını yaşayabilirler. Bu çalışmalar emeklilik dönemi yaşanabilecek uyum sorunları için önleyici bir nitelik taşıyabilir. Ayrıca, emekliliğe hazırlık eğitim programına yönelik olumsuz tutumları olan öğretmenlere yönelik, bu tür programların amaçları ve yararları gibi konularda bilgilendirme toplantıları düzenlenebilir.

Emeklilik yaşlanma ile iç içedir ve bu dönemde yaşlanmaya bağlı önemli sağlık sorunları yaşanabilmektedir. Bu nedenle emekli bireylere, sağlıklı yaşam için yapılabilecekler, beslenme, yaşamı düzenleme becerileri gibi konularda eğitimler verilebilir.

Gelişim yaşam boyu devam eden bir süreçtir. Bu nedenle yaşlılık dönemi ihtiyaçları ve gelişim görevlerini yerine getirebilmek için bireyler uzman desteğine ihtiyaç duyabilir. Daha çok çocuk ve ergenler üzerinde araştırmalar yapan akademisyenlerin, yaşlıları konu alan ampirik araştırmalar yapmaları önerilmektedir. Bu araştırma sonuçları doğrultusunda, başta azalan fiziksel enerji, yakınların kaybı, azalan gelir ve sağlık sorunları gibi pek çok sorunla karşı karşıya kalan yaşlıların bu dönemi daha az sorunla geçirebilmeleri için gerekli önlemler alınabilir.

KAYNAKÇA

- Akçay, C.R. (1994). Çanakkale ilinde görev yapan öğretmenlerin emekliliğe hazırlık eğitimine olan ihtiyaçları. Yayınlanmamış doktora tezi, Ankara Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Anderson, C. E. & Weber, J. A. (1993). Pre-retirement planning and perceptions of satisfaction among retirees. *Educational Gerontology*, 19, 397–406.
- Atchley, R.C. (1989). A continuity theory of normal aging. *The Gerontologist*, 29, 183-190.
- Atchley, R. C. (1993). Continuity theory and the evolution of activity in later adulthood. In: J. R. Kelly (Ed.), *Activity and aging*, (5–16). Newbury Park: Sage Publications, Inc.
- Başaran, İ. E. (1985). *Örgütlerde İşgören Hizmetlerinin Yönetimi*. Ankara
- Başaran, İ. E. (2008). *Örgütsel Davranış İnsanın Üretim Gücü*. Ankara: Ekinoks Yayıncılık.
- Becker, J.M.; Trail, F.T.; Lamberts, B.M. & Jimmerson, M.R. (1983). Is preretirement planning important?, Washington State University.
- Beehr, T. A. (1986). The process of retirement: A review and recommendations for future investigation. *Personnel Psychology*, 39(1), 31-55.
- Bender, K. & Jivan N. A. (2005). What makes retirees happy?, *Center for Retirement Research*, 28, 1-9.
- Berger, U.; Der, G.; Mutrie, N. & Hannah, K.M. (2005). The impact of retirement on physical activity. *Ageing & Society*, 25, 181–195.
- Blakeley, J. & Ribeiro V. (2008). Are nurses prepared for retirement? *Journal of Nursing Management*, 16, 744–752.
- Brown, S.K. (2003). Staying ahead of the curve 2003: The AARP working in retirement study. Washington DC: AARP.
- Dan, A. A. (2004). What are people doing to prepare for retirement? structural, personal, work, and family predictors of planning. Department of Sociology. Case Western Reserve University. Dissertation.

- Devlet Planlama Teşkilatı. (2007). Türkiye’de yaşlıların durumu ve yaşlanma ulusal eylem planı, Yayın No: 2741 (<http://ekutup.dpt.gov.tr/>) Erişim Tarihi: 14/06/2011.
- Earl, B. T. (2004). Effects of pre-retirement preparation on depression and quality of life in retirement for professional managerial males. Dissertation, Faculty of the California School of Professional Psychology, Alliant International University.
- Feldman, D. (1994). The decision to retire early: A review and conceptualisation. *Academy of Management Review*, 19, (2) 285-311.
- Ferraro, K. F. & Su, Y. (1999). Financial strain, social relations, and psychological distress among older people: A cross-cultural analysis. *Journals of Gerontology: Series B: Psychological Sciences & Social Sciences*, 54B (1), 3-15.
- Fulks J. & Fallon L. (2001). The older worker. *Occupational Medicine*, 16 (3), 501–507.
- Gall, T. L. & Evans, D. R. (2000). Preretirement expectations and the quality of life of male retirees in later retirement. *Canadian Journal of Behavioural Science*, 32 (3) 187-197.
- Harte, J. D. (1972). Preparing for retirement. *Journal of the Royal College of General Practitioners*, 22, 612-615.
- Havighurst, R. (1972). Developmental tasks and education, 3rd edition. New York: McKay.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (2006) . *Yeni insan ve insanlar*, (10. Baskı), İstanbul: Evrim yayinevi.
- Kılıçcı Y. (1988). Yaşlılığın uyum sorunları. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3, 41 - 45.
- Köknel, Ö. (1993). *Zorlanan İnsan*. İstanbul: Altın Kitaplar.
- Laughlin, C. & Cotten, P. D. (1994). “Efficacy of a pre-retirement planning intervention for ageing individuals with mental retardation” *Journal of Intellectual Disability Research*, 38, 317-328.
- OECD (2011). Society at a glance. Social indicators. http://www.oecd.org/document/24/0,3746,en_2649_34637_2671576_1_1_1_1,00.html adresinden 02/07/2011 tarihinde alınmıştır.
- Öz, F. (1992). Yaşlılıkta ruh sağlığı, *Türk Hemşireler Dergisi*, 42(2), 5-8.
- Özben, Ş. (2008). Yaşlılık, K Ersanlı, ve M.Kalkan(Ed.), *Yaşlılıkta gelişim görevleri*, (ss.97-120). Ankara: Pegem Akademi
- Pereira, R. ve Stagnitti, K. (2008). The meaning of leisure for well-elderly Italians in a Australian community: Implications for occupational therapy. *Australian Occupational Therapy Journal*, 55, 39–46.
- Rosenkoetter, M. M. & Garris, J. M. (2001). Retirement planning, use of time, and psychosocial adjustment. *Issues in Mental Health Nursing*, 22, 703–722.
- Sellar, B. & Boshoff, K. (2006). Subjective experience of older Australians. *Australian Occupational Therapy Journal*, 53, 211–219.
- Sevim, Y. ve Şahin, J. (2007). Toplumun yeni yoksulları: Emekliler (Şanlıurfa İli Örneği). *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi / Journal of Sociological Research*, 1, 195-207.
- Siegel, S. R. & Rees, B. Y. (1992). Preparing the public employee for retirement. *Public Personnel Management*, 21 (1), 89–100.
- Sharpley, C. F. & Layton, R. (1998). Effects of age of retirement, reasons for retirement, and pre-retirement training on psychological and physical health during retirement. *Australian Psychologist*, 33 (2), 119–124.
- Shouksmith, G. (1983). “Change in attitude to retirement following a short pre-retirement planning seminar.” *The Journal of Psychology*, 114, 3-7.
- Tansel, A.ve Hoşgör, Ş. (2010). “2050’ye doğru nüfusbilim ve yönetim: Eğitim, işgücü, sağlık ve sosyal güvenlik sistemlerine yansımalar” (Online) Erişim: 15/06/2011, http://www.tusiad.org/_rsc/shared/file/2050yeDogruNufusBilim-AnaRapor.pdf
- Taylor-Carter, M.A. & Cook, K. (1995). Adaptation to retirement: Role changes and psychological resources. *The Career Development Quarterly*, 44(1), 67-78.
- Yaşın, D. Z. (1997). Çalışma,cinsiyet ve cinsiyet roller ile ev işleri ve depresyon ilişkisi. *Türk Psikoloji Dergisi*, 12(39),39-53.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2008). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*, (6. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.